

Голас Рацзімы

№ 35 (1348)

ВЕРАСЕНЬ 1974 г.

ВЫДАННЕ БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА
ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВ'ЯЗЯХ З СУАЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ

ГОД ВЫДАННЯ 19-ТЫ

ЦАНА 2 КАП.

УЗРОСТ РОСКВІТУ

◆ ДЗЕСЯЦЬ КРОКАЎ ПА ГІСТОРЫІ ◆ ЧАМУ СТА-
РЭЕ ГЕРАЛЬДЫКА ◆ СТО ГАДЗІН У ПАДАРУ-
НАК ◆ КАЛІ ЛАСКА, НА СВЯТА! ◆ ТЫДЗЕНЬ УРА-
ЧЫСТАСЦЕЙ І КАРНАВАЛАЎ ◆ ОРДЭН НА СЦЯ-
ГУ ЮБІЛЯРА ◆

Не так ужо шмат гарадоў на свеце могуць ганарыцца сваім тысячагадовым узростам. Выйсці з цмянай плыні стагоддзяў у сучаснасць, не згубіўшы пры гэтым у бялітасных віражах гісторыі, пашчасціла нямногім. Гарады змяталіся з твару зямлі войнамі і стыхіямі, гарады пусцелі ад заняпаду, а часцей проста раствараліся ў невядомасці, не пакінуўшы аб сабе нават адзінага летапіснага радка.

Горад над Дзвіной вытрымаў усё. Ён адолеў стагоддзі і сустрэў свой гучны юбілей як ніколі дужым і маладым.

Шлях Віцебска па гісторыі не назавеш бесклапотнай прагулкай. Дзесяць стагоддзяў, нібы дзесяць пакутлівых крокаў да святла і долі. На шыце старажытнага герба горада—віцязь на ўздыбленым кані, які адважна кідаецца насустрач ворагу. Больш дакладнага сімвала тых часін, бадай, не знойдзеш, бо справядку галоўнай прыкметай горада была салдацкая доблесць. З дабрам да віцябчан не ішлі. Ішлі з мечам. Нямецкія рыцары, польскія феодалы, літоўскія князі, французскія грэнадзёры, фашысцкія карнікі... Заваёўнікаў напатакаў, як вядома, аднолькавы лёс: «...а хто з мечам прыдзе да нас, той ад меча і загіне».

Ад меча, узнятага народам, у ноч з 27 на 28 кастрычніка 1917 года паў самы бялітасны ўнутраны вораг — царызм. Гаспадарамі горада і яго будучыні сталі рабочыя. З таго моманту гадзіннік на вежы гарадской ратушы пачаў адлік новай эпохі, якая прынесла віцябчанам, як і жыхарам іншых куткоў Беларусі, сапраўдную свабоду і шчасце.

Пяцьдзесят сем гадоў, якія мінулі з той пары, плёнам сваіх здзяйсненняў пераўзыходзяць усё, што было зроблена ў горадзе і для горада за папярэднія дзевяць з палавінай стагоддзяў. ...Да гісторыі ў гэтым горадзе можна сапраўды дакрануцца ледзь не на кожным кроку. Сіва, дрымучая мінуўшчына і прамыя, светлая сучаснасць добра ладзяць на крутых узгорках міжрэчча Дзвіны і Віцьбы. Такое суседства стварае на дзіва маляўнічы і непаўторны каларыт, які адчуваеш з першага знаёмства і без якога потым ужо немагчыма ўявіць гэты своеасаблівы горад.

Вось на рагу плошчы Свабоды відаць помнік архітэктуры XVII стагоддзя гарадскую ратушу, а насупраць — пластычныя абрысы вышыннага жылога дома з блокам залаў кафэ, рэстарана, бара, магазінаў. Нібы чарадзейнае люстэрка, ззяе над Дзвіной сваімі павер-

хамі гасцініца «Віцебск», а непадалёк — беражна ахоўваемыя рэшткі царквы Благавешчання, пабудовы пачатку XII стагоддзя. Успенскую горку, дзе пабудаваны не менш славуцы па сваёй архітэктурнай вартасці былы палац генерал-губернатара, вянчае абеліск у гонар стагоддзя перамогі ў вайне 1812 года. Чырвоны граніт стэлы пасечан асколкамі—сляды апошняй, самай жудаснай вайны. Помнік яе героям узвышаецца крыху далей, таксама на высокім беразе Дзвіны. У блакіце неба нібы плывуць тры гіганцкія штыкі — сімвал мужнасці савецкіх воінаў, партызан і падпольшчыкаў. Горад не забывае гэтую лічбу: са 180 тысяч яго жыхароў да дня вызвалення ад гітлераўцаў засталіся 118 чалавек.

Старыя і новыя сімвалы горада. Калі трапіце ў Віцебск і пажадаеце бліжэй пазнаць іх, вам параяць: сядайце на трамвай. Мясцовы трамвай — таксама гісторыя. Ён самы старажытны ў Беларусі. З шырокіх вокнаў камфартабельных вагонаў вам раскрыецца цудоўная панарама буйнога горада, яго шырокія плошчы і індустрыяльныя вузлы, гулькі крывыя вулачкі цэнтральнай часткі і новыя мікрараёны.

Асабліва цікавай і запамінальнай такая паездка была ў апошнія дні жніўня, калі горад адзначаў свой юбілей. Неонавая «1 000» святлілася ўздоўж праспектаў і над дахамі самых высокіх дамоў. Шматлікія транспаранты, упрыгожаныя старажытным гербам і карцінамі на гістарычныя тэмы, былі ўсюды, куды ні кінеш позірк. Гірляндзі рознакаляровых лямпачак расквецілі вуліцы і зіхацелі на балконах старажытных будынкаў. Прылаўкі магазінаў вабілі вясёлкавай стракатасцю юбілейных сувеніраў, і нават афіцыянты ў рэстаранах упрыгожылі свае сукенкі святочнымі эмблемамі.

Падрыхтоўка да святкавання юбілею пачалася яшчэ ў 1971 годзе, калі Інстытут археалогіі АН СССР афіцыйна пацвердзіў дату заснавання горада. Ужо тады партыйныя і савецкія органы Віцебска распрацавалі дэталёвы план падрыхтоўкі да знамянальнай даты, а дзяржава выдаткавала для гэтага значныя сродкі.

Лепшы падарунак юбілею, вырашылі гараджане, — выдатная праца на карысць горада, дзеля яго далейшага росквіту. І тады ў цэхах прадпрыемстваў, проста на сценах дамоў з'явіліся плакаты: «Зробім наш горад горадам узорнага парадку і культуры!» Кожны жыхар Віцебска абавязваўся бязвыплатна

[Заканчэнне на 2-й стар.]

ВІЦЕБСК. Помнік савецкім воінам, партызанам, патрыётам-падпольшчыкам на плошчы Перамогі. Да Вечнага агню ў яго падножжы ў дні святкавання тысячагоддзя горада былі ўскладзены гірляндзі кветак.

Фота Э. ТРЫГУБОВІЧА.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР АБ УЗНАГАРОДЖАННІ ГОРАДА ВІЦЕБСКА ОРДЭНАМ ПРАЦОЎНАГА ЧЫРВОНАГА СЦЯГА

За вялікія поспехі, дасягнутыя працоўнымі горада ў гаспадарчым і культурным будаўніцтве, і ў сувязі з 1 000-годдзем з часу заснавання ўзнагародзіць горад Віцебск ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
М. ПАДГОРНЫ.
Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэмль,
28 жніўня 1974 г.

КРОКІ ЛУКОМЛЯ

пунктаў, каля 70 спартыўных залаў, 6 басейнаў, больш за сотню спартыўных пляцовак, палёў, стадыёнаў, насычаная сетка камунальна-бытавых і гандлёвых устаноў...

Гэтую цікавую статыстыку можна працягваць, але скажу толькі аб галоўнай праблеме, якую павінен вырашыць генплан. У пасляваенныя дзесяцігоддзі асноўнай задачай было хутчэйшае аднаўленне горада, разбуранага на 93 працэнты. Мо таму мы не заўсёды звярталі ўвагу на арыгінальнасць архітэктурна-планіровачных вырашэнняў. Цяпер настаў час, як гаворыцца, адшліфаваць усе шурпатацы, давесці структуру гарадской забудовы да ўзроўню сучасных патрабаванняў.

— *І што ж будзе вызначаць заўтрашняе аблічча Віцебска?*

— Галоўная мэта плана — зрабіць наш горад максімальна зручным для жыцця. Для гэтага належыць вырашыць комплекс эканамічных і сацыяльных задач. Самая складаная з іх — змяніць функцыянальную структуру забудовы. Сучасныя гарады часам яшчэ нагадваюць качаны капусты, дзе, нібы лісце, наслаліся жыллыя кварталы, грамадскія цэнтры і прамысловыя раёны. Не пааб'яўлен пакуль такога недахопу і Віцебск. Але мы плануем да двухтысячнага года вырашыць гэтую праблему. Планам за межамі горада выдзелены шэраг перспектывных прамысловых раёнаў, куды будуць перанесены большасць прадпрыемстваў з цэнтры. Канцэнтруючы прамысловасць у асобных вузлах, мы вырашаем адразу два шэраг праблем — ачышчаем гарадское паветра, павышаем эканамічную эфектыўнасць інжынернага забеспячэння, сістэматызуем транспарт...

Перапыніўшы расказ архітэктара, я скажу аб адным з такіх раёнаў — Усходнім, дзе мне давялося пабываць. Як не падобны ён на традыцыйны заводскія слабокі, што засталіся нам у спадчы-

вацца і надалей, весціся яно будзе ў перспектывных раёнах.

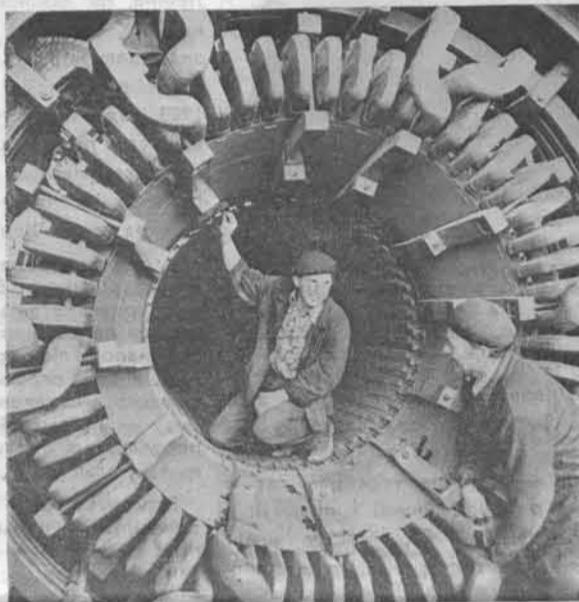
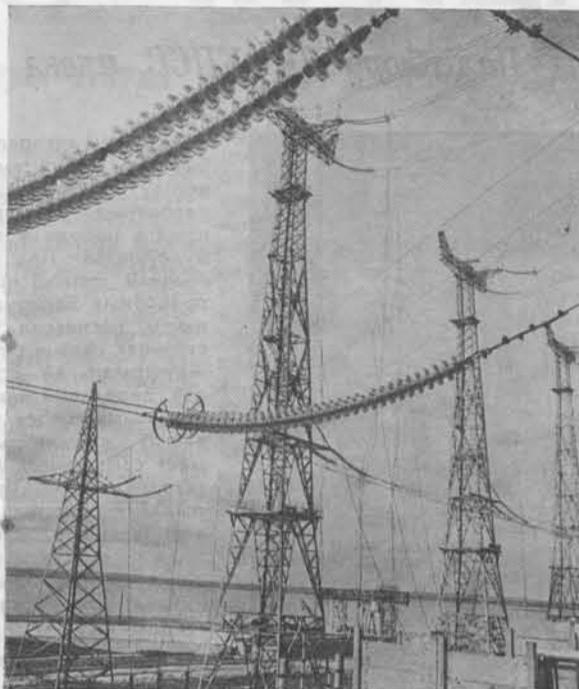
Новае жыллё стане больш прасторным, камфортабельным, палепшыцца якасць бытавога абслугоўвання, павялічацца нормы насычанасцю школамі, дзіцячымі садамі, магазінамі...

У віцебскім філіяле інстытута «Белдзяржпраект» мне падрабязна расказалі аб адным эксперыменце, які пачалі мясцовыя архітэктары. Яны распрацоўваюць праект узорнага мікрараёна «Юбілейны». Усё тут будзе незвычайным па нашых сённяшніх канонах. Дойдзі вырасцілі паспрабаваць на практыцы стварыць жыллё заўтрашняга дня. Гэта і прынцыпова новая планіроўка раёна, дзе не будзе, напрыклад, традыцыйнай сістэмы гандлю, замест якой прапанавана сістэма папярэдніх заявак на тавары і дастаўка іх непасрэдна на кватэры. Гэта і новая схема транспарту з поўным раздзяленнем «уладанняў» чалавека і машыны. Гэта і палепшаная планіроўка саміх кватэр. Да работы падключыліся архітэктары, сацыялагі, эканамісты, партыйныя і савецкія органы. Эксперымента павінен выпрацаваць эталон заўтрашняга жылля.

— *А як архітэктары мяркуюць распарадзіцца той часткай забудовы, што застаўся з далёкіх часоў? Ці не знікне сярод усіх перайтварэнняў старажытнае аблічча горада?*

— Гэтага не здарыцца. Наадварот, мы праектавалі вялікі аб'ём работ па аднаўленню і рэканструкцыі гістарычнай часткі горада. Генеральным планам прадугледжаны два напрамкі работ. Першы — стварэнне архітэктурнага запаведніка ў цэнтральным раёне горада. Гэта прыкладна 50-гектарны ўчастак, дзе будуць рэстаўрыраваны старыя пабудовы. У цэлым жа раён, як і стагоддзі раней, застаецца гандлёвым цэнтрам, месцам адпачынку.

Другі напрамак — унутраная рэканструкцыя найбольш каштоўных старых да-

Здаецца, гэта было зусім нядаўна — вестка аб тым, што на беразе Лукомскага возера ў Чашніцкім раёне Віцебскай вобласці выняты першы кубаметр зямлі з катлавана пад галоўны корпус самай магутнай у Беларусі электрастанцыі. Яе праектная магутнасць уражвала грандыёзнасцю і выклікала параўнанні. Толькі палова гэтай лічбы была роўнай магутнасці ўсіх электрастанцый дэрэвалюцыйнай Расіі, разам узятых.

22 снежня 1969 года першы блок Лукомскай ДРЭС быў выведзены на рабочы рэжым і даў ток у энергасістэму. І зноў мы параўноўвалі: яго магутнасць — 300 тысяч кілават — амаль у 10 разоў перавышала магутнасць БелДРЭС, першыцца Беларускай энергетыкі. Тады, на пачатку электрыфікацыі рэспублікі, калі на Асінаўскіх балотах каля Оршы было вырашана пабудаваць вялікую па тым часе электрастанцыю магутнасцю 35 тысяч кілават, нам давялося запрашаць замежных спецыялістаў, якія збіралі і ўстанавілі на БелДРЭС машыны шведскай фірмы.

Унікальнае абсталяванне Лукомскай ДРЭС цалкам айчыннае. Яно паступала на будоўлю з усіх канцоў краіны. Турбіны і генератары вырабляліся ў Ленінградзе, калельнае абсталяванне — у Таганрогу, электрарухавікі — у Ерзване, прыборы — у Чэбаксары і Таліне, помпы ў Свядлоўску і Новасібірску. Праектавалі станцыю і яе асобныя вузлы вучоныя і інжынеры Рыгі, Масквы, Ленінграда, Львова.

І вось новая радасная вестка — пастаўлен пад нагрузку восьмы энергаблок, Лукомская ДРЭС дасягнула праектнай магутнасці — 2 400 тысяч кілават! У сувязі з гэтай знамянальнай падзеяй у адрас будаўнікоў, мантажнікаў, усіх удзельнікаў узвядзення Лукомскай ДРЭС імя 50-годдзя СССР прыйшло віншаванне ад Цэнтральнага Камітэта КПСС і Савета Міністраў СССР, у якім дэ-тэрміновы ўвод у дзеянне і асваенне праектнай магутнасці Лукомскай ДРЭС, адной з буйнейшых цеплавых электрастанцый краіны, названы выдатнай творчай перамогай.

З пускам восьмага энергаблока будаўніцтва ДРЭС не завершыцца. Не выпадкова па тэмпах росту электраэнергіі Беларускай ССР займае адно з першых месцаў сярод саюзных рэспублік. Ужо зацвярджаецца тэхнічнае заданне на далейшае расшырэнне станцыі, магутнасць якой мяркуюцца павялічыць яшчэ на 2 мільёны кілават.

НА ЗДЫМКАХ: «Крокі» Лукомля; Леанід Чарняўскі і Уладзімір Казлоўскі на мантажы генератара восьмага энергаблока. Фота А. ЦАРЛЮКЕВІЧА.

З ЭМБЛЕМАЙ ЗУБРА

МІНСКАМУ ОРДЭНА ЛЕНІНА І ОРДЭНА КАСТРЫЧНІЦКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ АЎТАЗАВОДУ — 30 ГОД

Яшчэ грывелі залпы Вялікай Айчыннай вайны, а на паўднёва-ўсходняй ускраіне Мінска, у сасновым бары, пачалося будаўніцтва аўтазавода. Ішоў час, учарашнія воіны сталі будаўнікамі, а крыху пазней гэтых будаўнікоў можна было ўжо бачыць ля станкоў і зборнага канвеера. Першыя пяць самазвалаў МАЗ-205 былі сабраны напярэдадні свята Кастрычніка 1947 года.

Цяпер Мінскі ордэна Леніна і ордэна Кастрычніцкай Рэвалюцыі аўтамабільны завод — адзін з буйнейшых аўтагігантаў краіны. Высокі тэхнічны ўзровень МАЗаў. За стварэнне і пастаноўку на вытворчасць сямействаў аўтамабіляў МАЗ вядучыя заводскія спецыялісты адзначаны Дзяржаўнымі прэміямі СССР. Уся серыйна выпускаемая завода аўтамабільная тэхніка ўдастоена вышэйшай катэгорыі якасці.

Штомесяц аддзел збыту прадпрыемства адпраўляе заводскую прадукцыю больш чым на 700 адрасах. Расце адпраўка МАЗаў зарубежным спажывцам. Упершыню атрымаўшы замежную «прапіску» ў 1952 годзе на аднаўленні разбуранай гітлераўцамі Варшавы, аўтамабілі з серабрыстай эмблемай зубра на абліцоўцы кабіны працуюць цяпер больш чым у 50 краінах Еўропы, Азіі, Афрыкі і Лацінскай Амерыкі.

Вось ужо многія гады прадпрыемства з поспехам дэманструе сваю прадукцыю на зарубешных выстаўках. «Гран-пры» Сусветнай выстаўкі ў Бруселі за 40-тонны самазвал МАЗ-530, залаты медаль Лейпцыгскага асенняга кірмашу 1970 года за

трохвосевы аўтамабіль МАЗ-516В, Ганаровы дыплом прэзідыума Гандлёва-прамысловай палаты СССР за прадастаўленыя на міжнароднай выстаўцы «Лесдрэўмаш-73» лесавозны аўтамабілі — вось галоўныя з атрыманых узнагарод. Толькі ў гэтым годзе прадукцыя прадпрыемства дэманстравалася ўжо на сямі міжнародных кірмашах і выстаўках, дзе атрымала добрыя водгукі спецыялістаў.

Немалую дапамогу беларускім аўтазаводцам аказвае творчая садружнасць з праектнымі інстытутамі краіны. З 34 навуковымі ўстановамі СССР звязаны інжынерныя службы прадпрыемства. Яшчэ з 25 навуковымі арганізацыямі ўстаноўлен абмен навукова-тэхнічнай інфармацыяй.

Аўтазаводцы не забываюць і аб машынах заўтрашняга дня — яны ўжо сёння сталі галоўнымі клопамі канструктараў і эксперыментальшчыкаў. Выраблен шэраг доследных узораў МАЗаў, якія ў недалёкім будучым прыдуць на змену машынам, выпускаемым сёння. Сярод іх — аўтасамазвал МАЗ-5551 і лесавозны цягач МАЗ-5434, якія адрозніваюцца ад выпускаемых цяпер аўтамабіляў МАЗ-503А і МАЗ-509 павышанай грузападмальнасцю, большай скорасцю, лепшай манеўранасцю і іншымі вельмі важнымі паказчыкамі. Выпрабоўваюцца новыя магутныя аўтапаязды для міжгародніх і міжнародных перавозак грузаў, вядзецца падрыхтоўка да іх вытворчасці. Увогуле, завод бярэ курс на значнае павелічэнне выпуску новага тыпу транспартных

сродкаў — вялікагрузных магістральных аўтапаяздоў.

Некалі, у час станаўлення Мінскага аўтамабільнага, калельтывы іншых аўтамабільных заводаў краіны дапамагалі першыню беларускага аўтамабілебудаўніка і тэхнічным вопытам, і кадрамі — накіроўвалі на завод сваіх спецыялістаў, вучылі рабочым спецыяльнасцямі юнакоў і дзяўчат з Мінска.

А сёння ўжо мінчане дапамагаюць іншым. Многія мінскія аўтазаводцы працуюць на Беларускім і Магілёўскім аўтамабільных заводах, што ўзніклі пры самым актыўным і непасрэдным удзеле Мінскага аўтамабільнага. Звыш 300 высокакваліфікаваных рабочых і спецыялістаў было падрыхтавана на МАЗе для Волжскага аўтамабільнага завода ў горадзе Тальяці. Рабочыя самай высокай кваліфікацыі рыхтуюцца ў Мінску для аўтагіганта, які будзеца на Камя. Сумесна з маскоўскімі аўтазаводцамі і яраслаўскімі матарабудаўнікамі мінчане распрацавалі і вырабілі першыя доследныя ўзоры КамАЗаў.

Шырока і ўрачыста адзначылі свой юбілей мінскія аўтамабілебудаўнікі. На заводскім стадыёне адбылося вялікае свята, прысвечанае 30-годдзю МАЗа. Па дарожках, уздоўж запоўненых трыбун, прайшлі ветэраны, сённяшнія перадавікі вытворчасці. Потым быў наладжан урачысты мітынг. Прысутным паказалі парад аўтамабіляў з эмблемай зубра — ад першай да апошняй мадэлі. Свята закончылася масавым тэатралізаваным прадстаўленнем і спартыўна-паказальнымі выступленнямі.

Адзін з варыянтаў забудовы Паўднёвага раёна Віцебска. Конкурсны праект распрацаваны калектывам віцебскіх архітэктараў.

ну ад мінуўшчыны. Аддзелены шырокай зялёнай зонай, да гарызонта блішчаць шкляныя сцены цахаў сучасных прадпрыемстваў. Тут — свае «вуліцы» і «завулькі», агульная сістэма транспарту, забеспячэння энергіяй, падземнымі камунікацыямі. Тут збланкіраваны некалькі буйнейшых у горадзе заводаў, але уражанне, быццам бачыш вялікі выставачны макет, настолькі навакол чыста і акуратна. За распрацоўку Усходняга прамысловага вузла віцебскія архітэктары ўдастоены прэміі Дзяржбуда СССР.

— *Рышард Дзмітравіч, а якім шляхам пойдзе жыллёвае будаўніцтва?*

— Пачынаючы з 1959 года, мы ўзводзім жыллё прагрэсіўнымі метадамі планіроўкі — буйнымі раёнамі, ужываючы пры гэтым індустрыяльныя спосабы домабудавання. Вынік — 100-110 тысяч квадратных метраў жылля ў год. Тэмпы жыллёвага будаўніцтва будуць павяліч-

моў па ўсяму гораду. Іх жылля хары атрымаюць газ, ваду, каналізацыю і іншыя зручнасці. Гэтыя будынкі добра ўпішучца ў сучасныя ансамблі. Менавіта тут будуць узведзены самыя важныя культурныя і грамадскія комплексы — палац культуры, бібліятэкі, кіназалы, інстытуцкія карпусы, спартыўны манеж...

Я гляджу на маляўнічыя планшэты, перабіраю ватманскія лісты з праектамі будучых кварталаў, хаджу ў думках па гаманлівых вуліцах, перасякаю прасторныя плошчы, адпачываю ў парках, любуючыся нетаропнік бегам Дзвіны, і раптам разумею, што бачу сапраўды горад будучага. Такі, якімі мы ўяўляем свае гарады ў марэх. У гэты момант яшчэ больш усведамляеш подзвіг яго жыхароў, што з попелу адраділі свой горад і цяпер упэўнена вядуць Віцебск у другое тысячагоддзе.

ГОРАД — РЭВАЛЮЦЫЯНЕР,

З прамовы кандыдата ў члены Палітбюро ЦК КПСС, члена Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР,

На ўрачыстым пасяджэнні першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі Пётр МАШЭРАЎ прымацоўвае да сцяга горада ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга.
Фота Н. АКІМАВА і А. ЦАРЛЮКЕВІЧА.

Дарагія таварышы, сябры!
Паважаныя госці!

З хвалючым пачуццём душэўнага ўздыму, велізарнай радасці і ўзвышанай савецкай гордасці ўспрынялі ўсе мы вестку аб тым, што за вялікія поспехі, дасягнутыя працоўнымі Віцебска ў гаспадарчым і культурным будаўніцтве, і ў сувязі з 1000-годдзем з часу заснавання, ваш горад удастоены ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга.

І мне вельмі прыемна выканаць ганаровае даручэнне — перадаць усім працоўным горада ад членаў Палітбюро ЦК нашай партыі і асабіста Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Л. І. Брэжнева гарачае прывітанне і віншаванні з гэтай высокай урадавай узнагародай.

Дазвольце таксама, дарагія і слаўныя віцебчане, ад імя Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі, Прэзідыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў рэспублікі, ад імя ўсяго беларускага народа цёпла і сардэчна павіншаваць вас з гэтай знамянальнай, сапраўды вялікай падзеяй у вашым жыцці і пажадаць вам, усім гараджанам, усім працаўнікам Віцебшчыны новых выдатных здзяйсненняў у імя памнажэння славы вашага горада, у імя перамогі камунізму ў нашай краіне.

Калі адзначаюцца такія знамянальныя даты, як 1000-годдзе горада, памяць міжволі вяртае нас да мінулага, нібы

запрашае параўнаць «век сучасны і які мінулы». Тысячагадовая біяграфія Віцебска — горада-барацьбіта, горада-працаўніка — дарагая ўсім нам сваімі выдатнымі рэвалюцыйнымі і працоўнымі традыцыямі. У іх летапісу шмат яркіх, нягаснучых старонак, якія расказваюць аб мужнасці і гераізме, ратнай і працоўнай доблесці.

Іменна тут, у горадзе над Заходняй Дзвіной, у ліку першых у Беларусі нарадзіліся марксісцкія гурткі і арганізацыі камуністаў-ленінцаў. Рабочы клас Віцебшчыны заўсёды быў вернай апорай ленінскай партыі бальшавікоў, а ў перыяд Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі працоўны Віцебск стаў адным з важных фарпостаў барацьбы нашага народа за Савецкую ўладу. Пралетарыі Віцебска, Оршы і іншых гарадоў адыгралі выдатную ролю ў разгроме кэрнілаўскага мяцяжу, у ліквідацыі іншых контррэвалюцыйных ачагоў. Ніколі не забудуца і заўсёды будуць натхняючым прыкладам пралетарскай стойкасці і адвагі рэвалюцыйны парывы і мужнасць віцебскіх рабочых, якія сталі грудзмі на абарону маладой Савецкай дзяржавы ў навалнічныя гады грамадзянскай вайны і замежнай інтэрвенцыі. Іх вяла наперад непахісна бальшавіцкая гвардыя, ім надавала новыя сілы ў барацьбе са знешнімі і ўнутранымі ворагамі непарыўнае брацтва з гераічнымі пралетарыям Масквы і Петраграда, Кіева і Баку, Мінска і іншых гарадоў нашай Радзімы — радзімы перамаганоснага Кастрычніка.

Магутным стваральным пафасам, небывалым росквітам яркіх народных талентаў і здольнасцей разгарнуліся разнавольныя сацыялізмам творчыя сілы нашага народа ў гады сацыялістычнага будаўніцтва. Пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі працоўная Віцебшчына, працоўная Беларусь, як і ўсе савецкія людзі, паспяхова ўзнімаліся па крутых ступенях савецкіх пяцігодак да вяршынь індустрыяльнай сталасці, сучасных ведаў, перадавой навукі і культуры. Пераўтвараны Віцебск стаў адным з буйных ачагоў сацыялістычнай індустрыі. Замест самотужных і паўсаматужных майстэрняў, што выраблялі да рэвалюцыі рыдлёўкі, сякеры, падковы, перапрацоўвалі шчацінне і лён, узніклі буйныя прадпрыемствы, якія сталі даваць Радзіме першакаласныя станкі і механізмы і шмат іншай сучаснай прамысловай прадукцыі.

Сваю сапраўдную гісторыю, сваё новае жыццё і працоўную славу віцебчане стваралі пад кіраўніцтвам партыі Леніна, па ланіскіх заветах, з Леніным у сэрцы. І ў вышэйшай ступені знамянальна, што ганаровым машыністам гарадской электрастанцыі ў маі 1923 года працоўныя Віцебска назвалі вялікага правадара рэвалюцыі, стваральніка першай у свеце дзяржавы рабочых і сялян гарача любімага Уладзіміра Ільіча Леніна.

У буднях стваральнай працы, у горне сацыялістычнага будаўніцтва, у выніку велізарнай арганізатарскай і выхавальнай работы партыі карэнным чынам змяніліся і напоўніліся яркім, багатым зместам глыбінныя пласты народнага жыцця, выраслі пакаленні людзей новага тыпу — патрыётаў і інтэрнацыяналістаў, перакананых барацьбітоў за камуністычныя ідэалы.

Гэтыя выдатныя якасці ва ўсёй велічы праявіліся ў перыяд самых цяжкіх выпрабаванняў — у гады Вялікай Айчыннай вайны. У жорсткім адзінаборстве з гітлераўскім фашызмам працоўныя Беларусі, віцебчане, як і ўвесь савецкі народ, прадэманстравалі бязмежную вернасць Савецкай уладзе, сацыялізму, свой несакрушальны духоўны і маральны патэнцыял, непахісную веру ў неадольнасць, сілу і магутнасць савецкага грамадскага і дзяржаўнага ладу.

Толькі ў рэгулярныя часці Савецкіх Узброеных Сіл улілося больш чым мільён сыноў і дачок Беларусі, у тым ліку звыш 120 тысяч воінаў-віцебчан. Змагаючыся на франтах Вялікай Айчыннай вайны, яны праславілі нашу зямлю неўміручымі подзвігамі, выключнай стойкасцю і гераізмам. Больш чым 120 мужных ураджэнцаў Віцебшчыны ўдастоены высокага звання Героя Савецкага Саюза.

У тыле ворага, на часова акупіраванай тэрыторыі, яркім полымем ўспыхнуў усенародны партызанскі рух, узніклі шматлікія ачагі і цэнтры падпольнага антыфашысцкага супраціўлення. Тэрыторыя Віцебшчыны, як і іншыя раёны Савецкай Беларусі, стала баявым партызанскім лагерам, ператварылася ў арэну жорсткай і пастаяннай барацьбы з ворагам, дзе кожная пядзя акупіраванай, але непакоранай савецкай зямлі

з'яўлялася смяротнай пагрозай фашысцкім галаварэзам і іх саўдзельнікам.

З глыбіні народных мас, з самай гушчы ўсенароднага партызанскага руху партыяй былі вылучаны, падрыхтаваны і выхаваны сапраўды народныя стратэгі партызанскай барацьбы, таленавітыя камандзіры брыгад і злучэнняў, чые легендарныя справы складаюць славу і гордасць нашага народа.

У гэту ўрачыстую гадзіну мы з пачуццём глыбокай удзячнасці і павагі называем імёны праслаўленых партызанскіх ваякоў, арганізатараў і кіраўнікоў партыі і камсамольскага падполля Канстанціна Сяргеевіча Заслонава, Міная Піліпавіча Шмырова, Аляксея Фёдаравіча Данукалава, Фёдара Фаміча Дуброўскага, Фёдара Рыгоравіча Маркава, Уладзіміра Елісеевіча Лабанка, Міхаіла Сідаравіча Пруднікава, Паўла Мінаевіча Раманава, Данілы Фёдаравіча Райцава, Івана Кузьміча Захарова. Да канца выканалі свой абавязак перад Радзімай і праславілі сваімі подзвігамі віцебскую зямлю Міхаіл Сільніцкі, Уладзімір Хамчаноўскі, Вера Харужая, Ефрасіння Зянькова, Зіна Партнова, сотні і тысячы іншых партызан і падпольшчыкаў, якія ўдзельнічалі ў перамогу над каварным ворагам.

Гонар і ўсенародная слава героям, жывым і загінуўшым, чые палымянае жыццё было, ёсць і будзе для цяперашніх і будучых пакаленняў натхняючым узорам несакрушальнай стойкасці, мужнасці, адвагі, адданасці справе рабочага класа, справе камунізму!

Слаўныя здзяйсненні многіх пакаленняў віцебчан дастойна памножаны і развіты ў пасляваенны перыяд у ходзе стваральнай барацьбы партыі і народа за далейшае ўмацаванне эканамічнай і абароннай магутнасці нашай Радзімы, за пабудову матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізму.

Воляй і энергіяй, працавітасцю і майстэрствам віцебчан, намаганнямі народа рэспублікі, усіх савецкіх людзей Віцебска нібы нарадзіўся нанова, ператварыўся ў адзін з бурна растуць цэнтраў буйной прамысловай вытворчасці, навуковай і тэхнічнай думкі, культуры і адукацыі. Яго індустрыяльнае аблічча цяпер вызначаюць высокадакладныя станкі і электронныя прыборы, магутныя прадпрыемствы будаўнічай індустрыі, лёгкай і харчовай прамысловасці, у стварэнне і развіццё якіх укладзены жывая творчая думка, наватарства і дзяржанне рабочых, інжынераў, канструктараў, усіх працаўнікоў Віцебска.

Бачачы ўнушальны і дынамічна растуць эканамічны і духоўны патэнцыял вашага горада, цудоўныя тварэнні вельміх выдатных рук, вашага светлага розуму, дарагія таварышы, з гордасцю і захапленнем думаеш, якой велізарнай энергіяй, якой сілай волі, якім дасканалым уменнем трэба валодаць, каб прайсці праз усе выпрабаванні і цяжкасці аднаўлення перыяду і за кароткі тэрмін адрадыць гэту зямлю і горад да яшчэ больш шчаслівага і паўнакроўнага жыцця.

нашы госці

ЗРАЗУМЕЦЬ СЭРЦАМ

Міхаіл Брыло і Якаў Бажко жывуць у Злучаных Штатах Амерыкі. Нядаўна ў складзе турысцкай групы яны наведалі Савецкі Саюз, некалькі дзён гасцілі ў Мінску.

— Цяжка сказаць, калі ўпершыню ўзнікла ў мяне жаданне зноў убачыць Радзіму, родных і блізкіх.

Міхаіл Рыгоравіч памаўчаў крыху, нібы штосьці прыпамінаючы, і закончыў:

— Бадай, як толькі ступіў на чужую зямлю і пачуў незнаёмую мову. Так тады зашчымела сэрца...

— А я вельмі добра памятаю, што ўпершыню паспраўднаму адчуў тугу па роднай зямлі, калі мяне разам з сястрой Ганнай паслалі ў амерыканскую школу для іншаземцаў. — дзяліўся ўспамінамі Якаў Бажко.

Мае субяседнікі трапілі ў Амерыку ў адзін і той жа час. Абодва ўпершыню пабывалі на Радзіме ў 1969 годзе. Тут і пазнаёмліся, бо былі ў адной турысцкай групе, якую ўзначальваў наш зямляк з Хартфарда Рыгор Мяжкоў. Цяпер вось зноў сустрэліся.

Яны вельмі розныя. Бажко — гаваркі, рухавы. Калі расказвае, не можа ўседзець на месцы — ходзіць, энергічна размахвае рукамі. Часта ў размове паўтарае старагаворкай «напрыклад», але вымаўляе яго на амерыканскі манер і атрымліваецца дзіў-

нае і спачатку незразумелае «напір».

Міхаіл, наадварот, спакойны, разважлівы. Гаворыць не спяшаючыся.

— У мой першы прыезд, — расказваў Якаў Максімавіч, — узяў я таксі ў Маскве. Плата за таксі ў вас нізкая, а я накруціў аж на дваццаць шэсць рублёў — праехаў па ўсёй сталіцы. І потым, куды б ні прыязджала наша група, я браў машыну, ездзіў, глядзеў. І ведаецца, што перш за ўсё заўважаеш? У вашых гарадах няма грушчобаў. Гэта мяне ўсцешыла.

Якаў БАЖКО і Міхаіл БРЫЛО на Выстаўцы дасягненняў народнай гаспадаркі БССР.

БАРАЦЬБІТ, ПРАЦАЎНІК

першага сакратара ЦК Кампартыі Беларусі Пятра МАШЭРАВА на ўрачыстым пасяджэнні ў Віцебску.

У планамерным росце нашай эканомікі, навукі і культуры зноў з усёй маштабнасцю і глыбінёй праявіліся непараўнальныя перавагі сацыялістычнага ладу, найвялікшая адданасць савецкіх людзей ідэалам камунізму, заветам Леніна, магутнае інтэрнацыянальнае брацтва народаў нашай шматнацыянальнай Радзімы, мудрае і этанакіраванае партыйнае кіраўніцтва шматгранным працэсам будаўніцтва камунізму. Вось тыя невычарпальныя сілы, якія вядуць наш народ ад перамогі да перамогі.

Усё гэта бліскуча матэрыялізуецца ў выдатных дасягненнях савецкіх людзей па ажыццяўленню гістарычных рашэнняў XXIV з'езда КПСС, у выдатным плёне, якім увенчваецца завяршальны этап чацвёртага, вызначальнага года і ўсёй пяцігодкі ў цэлым. Мяркуючы па дасягнутых выніках, нацыянальны даход рэспублікі ў 1971—1974 гадах узрасце на 39 працэнтаў супраць 35,7 — па плану, выпуск прамысловай прадукцыі павялічыцца на 49 працэнтаў замест 42,8, прадукцыйнасць працы будзе павышана на 33 працэнты супраць 30 — па плану. У нас ёсць цвёрдыя перадумовы для таго, каб дзевятую пяцігодку па агульнаму аб'ёму прамысловай вытворчасці выканаць датэрмінова, за 4 гады і 8 месяцаў.

Адчувальныя колькасныя і якасныя зрухі адбываюцца ў сельскай гаспадарцы, якая ў адпаведнасці з новай аграрнай палітыкай партыі ўсё глыбей і больш надзейна пераводзіцца на трывалыя, навукова абгрунтаваныя рэйкі інтэнсіфікацыі.

Цяпер на палях рэспублікі ідзе цяжкая ўборка ўраджаю, завяршаецца вельмі напружаная бітва за вялікае збожжа. Яе папярэднія вынікі ўсіх нас радуюць. І мне ў сувязі з гэтым хочацца адзна-

чыць, што працаўнікі сельскай гаспадаркі Віцебскай вобласці ўносяць сапраўды важкі ўклад у паспяховае выкананне ўзятых рэспублікай даволі напружаных сацыялістычных абавязанняў гэтага года. Усім вядома, што ўмовы надвор'я зімоўкі і вясны гэтага года, што называецца, працавалі супраць ураджаю. І тым большы гонар для вас, дарагія таварышы, што, нягледзячы на гэта, вы зрабілі надзвычай многае. Ураджайнасць каласавых збожжавых у калгасах і саўгасах вобласці ў гэтым годзе напэўна складзе не менш чым 26—26,5 цэнтнера з гектара, гэта значыць павялічыцца ў параўнанні з мінулым, лепшым да гэтага часу па ўраджайнасці годам, амаль на 6 цэнтнераў. Валавы збор збожжа ўзрастае адпаведна на 30—32 працэнты. Гэта несумненны поспех і яркі паказчык узросшай сталасці і майстэрства нашых людзей, вялікай плённай работы абласной партыйнай арганізацыі, усіх працаўнікоў вёскі.

На ўсіх участках камуністычнага будаўніцтва віцэбчане ўсё больш важна і наглядна дэманструюць узоры высокапрадукцыйнай ударнай работы. За тры з палавінай гады пяцігодкі вытворчасць прамысловай прадукцыі ў горадзе ўзрастае на 37,8 працэнта, звыш плана рэалізавана розных вырабаў на 62 мільёны рублёў. З некаторым апераджэннем устаноўленых заданняў забяспечваецца рост аб'ёму вытворчасці і павышэнне прадукцыйнасці працы. Найбольш высокімі тэмпамі развіваюцца электроніка, станкабудаванне і прыборабудаванне — галіны, якія забяспечваюць навукова-тэхнічны прагрэс у народнай гаспадарцы.

Намаганнямі партыйнай арганізацыі, усім укладам грамадскага жыцця ў горадзе вырашана вялікая пляеда выдатных перадавікоў і наватараў вытворчасці, якія творчай, самаадданай працай умацоўваюць і памнажаюць працоўную

доблесць Віцебска. З пачатку пяцігодкі больш чым тры тысячы віцэбчан паспяхова выканалі свае асабістыя пяцігадовыя планы. У нашай рэспубліцы і за яе межамі добра вядомы патрыятычныя пачынанні і справы Герояў Сацыялістычнай Працы Ганны Арцёмаўны Галубковай, Марыі Ільінічы Мацэнка, Мікалая Акімавіча Макарава, Пятра Дзмітрыевіча Клімкова, Віталія Мікалаевіча Журава, Мікалая Леанідавіча Цвяткова, Ганны Фёдаравны Арцёменка і многіх іншых гвардзейцаў пяцігодкі, ветэранаў і сцяганосцаў сацыялістычнага спаронітва вашага ардэнаснага горада.

Гонар і слава перадавікам і наватарам вытворчасці — людзям высокіх працоўных рэкордаў, якія сваімі наватарскімі, сапраўды рэвалюцыйнымі адносінамі да працы дэманструюць невычарпальны творчы магчымасці савецкага чалавека, неперарывна прыважаюць яго справу і здзяйснення!

Дарагія таварышы і сябры! Мне выпала вялікі гонар ад імя і па даручэнню Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР уручыць гораду Віцебску ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга, якім Камуністычная партыя і Савецкая дзяржава адзначылі заслугі яго працаўнікоў.

[П. Машэраў зачытвае тэкст Указа Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР аб узнагароджанні горада Віцебска ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга і падбурныя апладысменты прымацоўвае дарагіму ўзнагароду да сцяга горада.]

Яшчэ раз ад усяго сэрца віншую ўдзельнікаў урачыстага сходу, а ў вашай асабе ўсіх працоўных дарагога нам Віцебска з вялікай і заслужанай узнагародай.

Ордэн Радзімы дастойна вянчае неўміручы подзвіг герояў рэвалюцыйных баёў, слаўныя здзяйсненні ветэранаў і ўдарнікаў сацыялістычнага будаўніцтва,

легендарныя справы бясстрашных воінаў, партызан і падпольшчыкаў, чые жыццё і барацьба служыць натхняючым узорам сумленнага і бездакорнага выканання свайго грамадзянскага і патрыятычнага абавязку перад нашай вялікай Радзімай — Краінай Саветаў.

Гэта ўзнагарода Савецкай Айчыны ёсць высокае прызнанне заслуг рабочых і служачых, камуністаў і камсамольцаў, усіх гараджан Віцебска, якія сваімі працоўнымі справамі памнажаюць славу старэйшых пакаленняў, уносяць дастойны ўклад ва ўмацаванне магутнасці нашай вялікай Радзімы.

Ордэн Айчыны на сцягу Віцебска з'яўляецца свайго роду наказам юным віцэбчанам даражыць гонарам роднага горада і далей несці наперад завешчаную Леніным эстафету барацьбы за перамогу камунізму.

Гэтай высокай узнагародай ганарацца ўсе працоўныя Беларусі і выражаюць цвёрдую ўпэўненасць у тым, што рабочыя, інжынеры і тэхнікі, творчая інтэлігенцыя ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга горада Віцебска, памножышы тысячагадовую мудрасць, багацце працоўных традыцый на вопыт і здзяйсненні цяперашніх дзён, паспяхова выканаюць заданні дзевятай пяцігодкі, узбагацяць новымі дасягненнямі нарастаючы эканамічны і духоўны патэнцыял нашай рэспублікі, усёй вялікай Краіны Саветаў.

Слава працоўным ардэнаснага Віцебска!

Няхай жыве наша магутная Савецкая Радзіма!

Няхай жыве Камуністычная партыя Савецкага Саюза — натхніцель і арганізатар усіх нашых перамог!

[Прамова таварыша П. Машэрава была выслухана з вялікай увагай і неаднаразова перапынялася бурнымі працяглымі апладысментамі.]

Віцебск. Так выглядаюць галоўны гарадскі мост цераз Заходнюю Дзвіну і вуліца Кірава, пабудаваная ў 60-х гадах.

Фота А. ЦАРЛЮКЕВІЧА.

— А мне вельмі падабаецца, што ў вас спакойна ходзяць людзі па вуліцы, гуляюць у парках днём і ноччу, — заўважыў Міхал Рыгоравіч. — На жаль, у Амерыцы сёння аб гэтым можна толькі марыць.

— Вы нават увяць сабе не можаце, якая гэта страшэнная з'ява — злачыннасць у амерыканскіх гарадах, — горада падтрымаў сябра Бажко. — Нядаўна, напрыклад, мая сястра Ганна ішла па вуліцы днём. На яе напалі і забралі ўсе грошы, якія яна мела пры сабе. Паліцыйскага паблізу не аказалася, а з людзей, што былі побач і ўсё бачылі, ніхто не дапамог беднай жанчыне.

І тут жа Якаў Максімавіч прыгадаў іншы выпадак, які адбыўся летась, калі ён гасціў па прыватнай візе ў родным Іванаве. Двое хлопцаў высадзілі шыбу ў школе, дзе ў той час адбываўся вечар

адпачынку. Дык людзі самі схопілі хуліганаў і адвялі іх у міліцыю. А пасля быў таварыскі суд, на якім абвінавучанымі выступалі самі жыхары.

— Ох, і дасталося ж тым хуліганам, якую ганьбу яны перажылі на судзе. Ды яшчэ і штраф заплацілі. І калі ў Амерыцы я раскажаў пра гэты выпадак, людзі казалі: «Вось і ў нас бы так».

— А я мяркую, — зноў уступіў у размову Міхал Рыгоравіч, — тут увесь сакрэт у выхаванні. Вы ж паглядзіце, як выхоўваюцца ў Савецкім Саюзе дзеці. Для іх — школы, палацы піянераў, разнастайныя гурткі, лагеры для адпачынку. Так што любі можа знайсці сабе справу па душы. А ў Амерыцы нават дзеці забяспечаных бацькоў нярэдка растуць, як гарох пры дарозе. Вось у майго суседа сын спачатку ў вольны час бадзёўся па ву-

ліцы. Потым сустрэў чалавека, які прапанаваў яму наркатыкі. І прапаў хлопец. Сышоў з дому...

Тут Брыло змоўк і закурываў, глыбока зацягнуўшыся, відаць, моцна перажываў за таго хлопца.

Потым я спытаў: — Міхал Рыгоравіч, а як гасцілася вам у родных? (Я ведаў, што Брыло ездзіў у вёску Спорава Бярозаўскага раёна).

Ён адразу павесялеў. — Сустрэлі мяне — лепей не можа быць. Пакуль усіх родных ды блізкіх абшоў... А жывуць жа добра! Кожная гаспадыня такі стол накрывала, што можна было запрасіць усю вёску. Ды яно фактычна так і было: на сустрэчу прыходзілі нават з суседніх.

— Значыць задаволены той паездкай? — Яшчэ б! Вось думаю на будучы год зноў прыехаць.

І абавязкова вазьму з сабой унучку Сюзану. Яна ў нас на балерыну вучыцца і ў рускую школу сёлета пойдзе. Я ж вам яшчэ не раскажаў: у Гластанбэры, дзе я жыў, ёсць вясчэрняя школа рускай мовы. І жыхары нашага горада вельмі гэтым ганарацца. Хартфард — сталіца штата, а там няма такой школы.

Землякі з горада расказвалі аб тым, што цяпер у Злучаных Штатах многія праяўляюць цікавасць да Савецкай краіны. Простыя амерыканцы хочучы ведаць праўду аб СССР.

— Мае знаёмыя часта просяць: «Джэймс, раскажы, што ты бачыў у Расіі, — гаварыў Бажко. — Як там жывуць людзі?» І я раскажваю. Адны вераць, другія сумняваюцца. Гавораць: «А ў газетах не так пішуць...» Людзям цяжка перастрайвацца, столькі год яны чулі (ды і цяпер яш-

чэ нямала чуюць) розную хлусню аб Савецкім Саюзе. Яны не могуць адразу зразумець і асэнсаваць тое, што ім раскажваюць. Нам, вядома, лягчэй: мы ведаем, як жылі і якімі былі тут людзі раней. Мы можам параўноўваць і заўважаем велізарны прагрэс, якога дасягнула наша Радзіма.

— Ваша сёння — гэта заўтра многіх і многіх народаў, — гаварылі землякі. — Таму мала проста бачыць вашы дасягненні або чуць пра іх. Савецкую рэчаіснасць трэба зразумець. І не толькі розумам, але і сэрцам. Мы зразумелі вас.

У. ВЯРХОЎСКІ.

«Голас Радзімы»

№ 35 (1348)

Падобныя «прыродныя бацькоўскія» паўночна-заходнія дыялектныя рысы характарызувалі і граматычны лад тагачаснай беларускай літаратурнай мовы.

У самым канцы дакастрычніцкага перыяду пасля рэвалюцыйных падзей 1905 года беларускае мастацкае і публіцыстычнае слова адкрыта выходзіць, нарэшце, на прасторы жыцця і барацьбы нашага народа. А з ім і беларуская літаратурная мова. Яна робіцца не толькі сродкам выяўлення асаблівай прыхільнасці прадстаўнікоў мясцовай інтэлігенцыі да гаротнай Беларусі і сродкам выяўлення іх мастацкіх здольнасцей, мова ператвараецца ўжо ў сродак зносінаў беларускіх рэвалюцыйна-дэмакратычных колаў з народам, у сродак пашырэння твораў беларускай, рускай, польскай і сусветнай паэзіі, прозы, публіцыстыкі, што абуджалі сацыяльныя і нацыянальныя імкненні беларусаў, неслі навуковыя веды пра грамадства і прыроду. У народ ідуць сотні экзэмпляраў кніжак і брашур не толькі напісаных, але і надрукаваных на беларускай мове — творы Ядвігіна Ш., К. Каганца, Цёткі, Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, З. Бядулі, А. Гурло, У. Галубка, Ц. Гартнага, М. Гарэцкага, а таксама рускіх і польскіх пісьменнікаў і пісьменнікаў іншых народаў, выдаюцца беларускія часопісы, календары, нават газеты («Наша ніва», «Наша доля» і інш.).

У сувязі з гэтым назіраецца бурнае ўзбагачэнне літаратурнай мовы, у прыватнасці слоўніка, і адшукваюцца галоўныя крыніцы і спосабы папаўнення яго складу. Вельмі выразна выступае зусім натуральнае тады імкненне абыйсціся сродкамі, існуючымі ў межах нацыянальнай мовы (у гаворках) або патэнцыяльна магчымымі ў ёй. Да новых паняццяў замест іншамовных слоў, з імі звязаных, дастасоўваліся беларускія народныя дыялектныя словы або штучныя ўтварэнні тыпу **павер** у адпаведнасці з сучасным **крэдыт**, **складчына** ў значэнні **фонд**, **гурт** — **група**, **зямельны** — **аграрны**, **вырзчык** — **гравёр** або **лятун** — **лётчык**, **дзеяства** — **дзеянне**, **цяпершчына** — **сучаснасць**, **грамадзянін**, **зносіны**, **магутны**, **паверх**, **пісьменнік**, **прыхільнік**, **сшытак**, **цягнік** і г. д. Широка папаўняўся тады слоўнік літаратурнай мовы таксама і шляхам калькавання: словы ўтвараліся з агульнабеларускіх сродкаў, але паводле мадэлі (унутранага формы) адпаведных слоў рускай або польскай мовы, напрыклад, **узрост** — паводле **возраст**, **чытач** — **читатель**, **прадстаўніцтва** — **представительство**; **выдавецтва** — паводле **wydawnictwo**, **становішча** — **stanowisko** і г. д. Адначасова з гэтым шмат слоў, асабліва інтэрнацыяналізмаў, ужо непасрэдна запазычваюцца з рускай і польскай моў.

Наплыў запазычанняў з'явіўся складаным выпрабаваннем для практыкі беларускага пісьма (арфаграфіі). Беларуская арфаграфія з самага пачатку была фанетычнай (з некаторымі адступленнямі ў адносінах зычных гукаў). Напісанне слоў і іх формаў грунтавалася на народным вымаўленні і кантралявалася ім. Але прынцып «пішы, як чуеш», не такі зручны і просты, як здавалася б. З ім былі звязаны разнабой у напісанні спрадвеч-

ных беларускіх слоў і формаў, таму што нават у межах зоны чуць іх можна было па-рознаму. Прытрымліваюцца ж гэтага прынцыпу ў напісанні запазычанняў было, зразумела, вельмі складана. Праўда, ужо тады пачалася натуральная фанетычная адаптацыя (засвойванне) запазычанняў у мове, а на пісьме пачала вызначацца тэндэнцыя пісаць запазычанні ў адпаведнасці з іх адаптаваным гучаннем. Але заканамернасці гучага засваення запазычанняў былі яшчэ зусім няясныя. Наогул, напісанне запазычанняў стала «праблемай веку» для беларускай арфаграфіі.

***

Навуковая праца ў галіне беларускай мовы пачынае разгортвацца яшчэ ў першыя дзесяцігоддзі XIX стагоддзя. У пачатку вывучэнне мовы не адасаблялася

дзе ажно ў 30-ці тамах вучоных-фалькларысты АН БССР). Адсюль бярэ свой пачатак, можна сказаць, усё — і беларуская мастацкая літаратура, і нацыянальны тэатр, і мастацтва, і, нарэшце, літаратурная мова ў яе важнейшых моўна-паэтычных і нават графічных і арфаграфічных асаблівасцях. Таму з нязменнай павагай і ўдзячнасцю называюць у нас і этнографы, і літаратуразнаўцы, і фалькларысты, і мастацтвазнаўцы, і мовазнаўцы ў якасці сваіх папярэднікаў імёны такіх збіральнікаў скарбаў беларускай народнай культуры, як піянеры беларусазнаўства А. Чарноцкі (З. Даленга-Хадакоўскі), М. Анімеле, Р. Зянькевіч, Я. Чачот, П. Шпілеўскі, І. Насовіч, а таксама наступныя за імі працаўнікі на гэтай ніве А. Кіркор, Ю. Крашэўскі, Я. Баршчэўскі, М. Дзмітрыеў, П. Шэйн,

А. Шахматаў, М. Дурнаво, Я. Карловіч, Я. Развадоўскі і інш.). Першую ж стэрэотыпную беларускага нацыянальнага мовазнаўства займаюць П. Шпілеўскі і Я. Чачот. Яны не лічацца яго заснавальнікамі. Але іх дзейнасць на гэтай ніве была першым свядомым крокам у вызначэнні ў нейкай меры нават у вырашэнні актуальных практычных задач фарміравання і развіцця беларускай мовы.

Павел Шпілеўскі (1823—1861) быў родам з Міншчыны, закончыў духоўную акадэмію ў Пецярбурзе. Адзін з першых беларусазнаўцаў, ён за сваё нядоўгае жыццё, асабліва ў маладосці, шмат часу запісаў у розных кутках Беларусі з вуснаў народа, падгледзеў у яго звычкі (Міншчына, Палессе). Сабраныя матэрыялы ён толькі часткова апублікаваў. Да яго этнаграфічных нарысаў пра Беларусь і беларусаў з цікавасцю адносіўся М. Чарнышэўскі.

Беларускія лінгвісты ведаюць і вылучаюць яго з ліку іншых беларусазнаўцаў тых часоў як складальніка першай карэцёнскай граматыкі беларускай мовы і невядомага перакладнага слоўніка беларускіх слоў (беларуска-рускага), якія захаваліся ў рукапісе. Гэтыя працы з'яўляюцца юнацкай спробай стварыць практычны дапаможнік па беларускай мове (1845). Мара гэта не пакідала яго і пазней. Ён працаваў над слоўнікам (і відаць, над граматыкай) у 50-х гадах XIX стагоддзя, рыхтуючы яго да выдання (часопіс «Москвитянин», т. II, 1853). Ён лічыў, што тым, хто мае намер працаваць на ніве беларусазнаўства, «неабходна ведаць беларускую мову» (часопіс «Пантеон», 1853). Адрозніваўся ад пашыраных тады поглядаў і яго выказванні аб тэрытарыяльным складзе Беларусі, аб жывой мове беларусаў і інш.

Ян Чачот (1796—1846) быў земляком і сябрам Адама Міцкевіча, вучыўся разам з ім у Віленскім універсітэце і быў выключаны адтуль і сасланы за ўдзел у тайных студэнцкіх таварыствах. Ён сабраў на сваёй радзіме, на Навагрудчыне, і пад Лепелем мноства беларускіх песень, падрыхтаваў і выпусціў у свет іх у выглядзе 7-томнага збору.

Ян Чачот — адзін з першых нацыянальных беларускіх паэтаў. У беларускім жа мовазнаўстве ён лічыцца першым, хто даў цікавыя навуковыя нарысы пра беларускую мову як самастойнага члена славянскай моўнай сям'і. Ён склаў таксама тлумачальны слоўнічак спецыфічнай беларускай лексікі, выказаў першыя слушныя думкі адносна будучага беларускага правапісу. Чачот заклікаў даледчыкаў узяцца за складанне грунтоўных слоўніка і граматыкі беларускай мовы; ён лічыў, што, «хто б узяўся за гэту справу, заслужыў бы ўдзячнасць не толькі пакалення, якое цяпер жыве, але яшчэ большую ў будучым».

Такім чынам, як у П. Шпілеўскага, так і ў Я. Чачота была не проста «акадэмічная» цікавасць да беларускай мовы. Абодва яны спрабавалі адгукнуцца на тыя тэарэтычныя і практычныя пытанні, якія пачыналі паўставаць у самым пачатку нацыянальнага ўзвышэння нашай мовы.

Александр КРЫВІЦКІ,
кандыдат філалагічных навук.
(Працяг будзе).

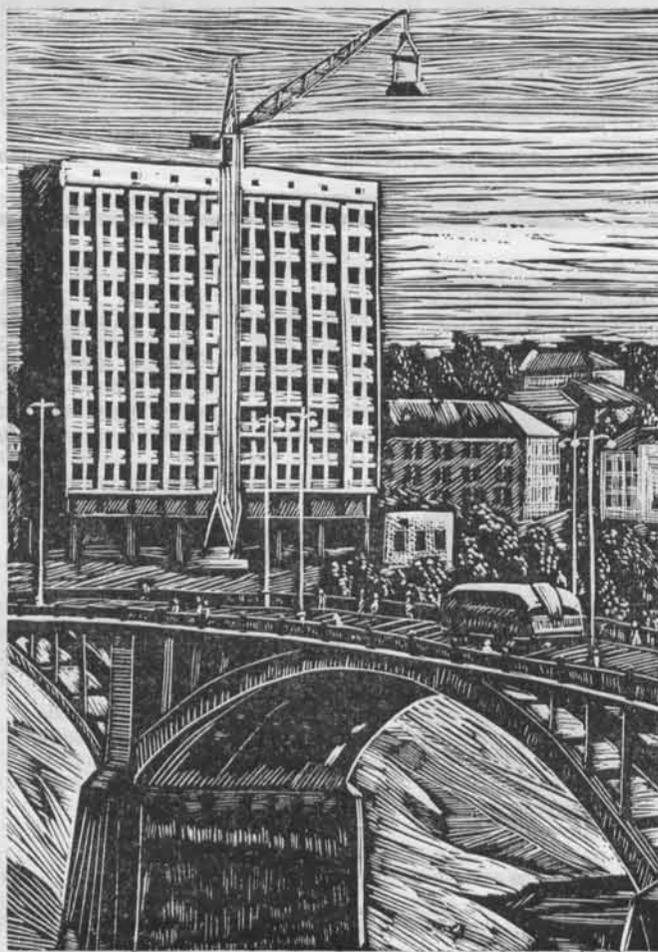
БЕЛАРУСКАЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЯ МОВА І МОВАЗНАЎСТВА

ад вывучэння вуснапаэтычнай творчасці нашага народа, а таксама яго традыцыйнай матэрыяльнай і духоўнай культуры. Этнаграфія, фалькларыстыка і мовазнаўства выступалі тады непадзельна. Гэта быў этап выяўлення і рэгістрацыі ўсяго таго, што было створана народам і захавалася ў яго побыце і ў памяці ў якасці нацыянальнай спадчыны. Пры тым рэгістрацыі ў традыцыйным народным моўным убранстве — слоўна-паэтычным, граматычным і нават гучавым. Гэта надзвычай важная навуковая праца ў галіне нашай традыцыйнай культуры і мовы праводзілася фактычна на працягу ўсяго дакастрычніцкага перыяду. Яе каштоўнейшы вынік — сотні друкаваных і рукапісных зборнікаў і збораў беларускага фальклору, апісанняў заняткаў, звычаяў і вераванняў беларусаў. Гэтыя кніжкі, брашурны, артыкулы, запісы маглі б склаці асобную вялікую бібліятэку. Зразумела, што адзначаная збіральніцкая праца толькі часткова і ўскосна была абумоўлена складаннем новай беларускай культуры і мовы. Але як іх «нараджэнне», так і своеасаблівае ўнутранае развіццё і аблічча без гэтага навуковага збору традыцыйных твораў народа і наогул без звароту да жывых народных фальклорных і моўных крыніц проста немагчыма ўявіць (дарэчы, фальклорную частку сабранных матэрыялаў выпускаюць зараз у свет у сістэматызаваным выглядзе

П. Бяссонаў, М. Нікіфароўскі, Е. Раманаў, В. Дабравольскі, М. Янчук, М. Доўнар-Запольскі, А. Багдановіч, М. Федароўскі, І. Сербав, А. Сержпутоўскі, Я. Карскі, Ч. Пяткевіч, К. Машынскі і многія іншыя. Тым больш, што некаторыя з іх з'явіліся і заснавальнікамі розных спецыяльных навуковых галін беларусазнаўства.

Беларускае мовазнаўства як самастойная навука развіваецца ў другой палове XIX стагоддзя. Спачатку фарміруецца слоўнікавая галіна нашага мовазнаўства — лексікаграфія. А ў канцы XIX стагоддзя фундаментальна даследуюцца граматычны лад і фанетыка беларускай мовы, у прыватнасці дыялектнай, вызначаюцца яе агульныя рысы і мясцовыя адрозненні, тэрытарыяльнае пашырэнне і ўзаемаадносіны з суседнімі мовамі: рускай, украінскай, польскай, літоўскай і інш.

Першыя спробы акрэсліць у агульных рысах «выгляд» беларускай мовы (тады «наречіе» або *dialekt*) былі зроблены ў рускім мовазнаўстве бібліяграфам В. Сопікавым (1813), а таксама археографам К. Калайдовічам (1822), а ў польскім — лексікаграфам Б. Ліндэ (1816). Шмат увагі аддавалі беларускай мове і яе гістарычным сувязям рускія і некаторыя польскія вучоныя на працягу ўсяго дарэвалюцыйнага перыяду (К. Апель, І. Нядзешаў, А. Патабня, А. Сабалеўскі,

1000-гадоваму юбілею роднага горада прысвяцілі многія свае работы віцебскія мастакі. Серыю гарадскіх пейзажаў стварылі Анатоль Талкач і Антон Каржанеўскі. Пятро Явіч і Уладзімір Кухараў напісалі шэраг партрэтаў рабочых, імёнамі якіх ганарыцца працоўны Віцебск. На акварэльных лістах Генадзя Шутава, Фелікса Гумена, Віктара Ральцэвіча, Міхаіла Глушко адлюстравана мінулае і сучаснае горада на Дзвіне.

Віцебск, яго вуліцы, масты, будынкі і на гравюрах Юрыя БАРАНАВА. Дзве з яго графічных работ — на нашых здымках.

У дні святкавання тысячагоддзя Віцебска на вуліцах горада было наладжана тэатралізаванае шэсце.

Фота Э. ТРЫГУБОВІЧА.

ТЭАТРАЛЬНЫЯ СТАРОНКІ

Сёння мастацкае кіраўніцтва тэатра ўзначальвае вучань вахтагаўца Барыса Захавы — Сямён Казіміроўскі. Галоўную гэты велічны і прыгожы будынак глядзіцца ў павольнай хвалі Заходняй Дзвіны. А калі дагарае сонца, у рачной вадзе адлюстроўваюцца агні тэатра, які носіць імя народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. Гэта — другі рэспубліканскі нацыянальны драматычны калектыў (дарэчы, ён і пачынаўся ў 1926 годзе з назвы Другі БДТ). На культурным жыцці Віцебска і вобласці ляжыць выразны адбітак дасягненняў і творчых пошукаў яго артыстычнай трупы.

Віцебск здаўна лічыцца горадам тэатральным. Ён моцна звязаны з горадам на Няве, з Ленінградам. Яшчэ ў дарэвалюцыйныя гады з тагачаснай сталіцы краіны прызджалі сюды славуны акцёры. Віцебск бачыў і горада апладзіраваў зоркам пецярбургскай сцэны — Уладзіміру Давыдаву і Марыі Савінай, Канстанціну Варламаву і Паліне Стрэпетавай. Кожнае гастрольнае выступленне артыстаў такога маштабу заставалася ў памяці гараджан. Калі ж улічыць яшчэ і рэпертуарнае багацце іх спектакляў (Астроўскі, Гогаль, Грыбаедаў, Чэхаў), творы з рэвалюцыйна-дэмакратычным пафасам, што прапагандаваліся лепшымі гастролёрамі, то можна ўпэўнена сцвярджаць — тэатр уносіў у духоўнае жыццё жыхароў горада жывы і надзённы струмень.

Асабліва актывізавалася тэатральнае жыццё старога горада ў першыя гады Савецкай улады.

...Зімой 1918-га з заснежанай вакзала Масквы ў далёкі шлях выправіўся незвычайны поезд. Такія тады называлі пазездамі асобага прызначэння. Баявыя атрады і ўпаўнаважаныя кіраўніцтвы мерапрыемстваў Савецкай улады на месцах раз'язджаліся па ўсёй краіне. Яны выконвалі загад партыі, загад Леніна — усімі сродкамі мацаваць маладую рэспубліку рабочых і сялян. Гэты ж поезд называўся яшчэ і агітацыйным. Маршрут яго пралягаў праз Пскоў—Рыгу—Віцебск—Вільню—Мінск—Гомель—Харкаў—Курск... На франтоне поезда былі намалёваны чырвонымі літарамі словы — «Ваенна-рухома фронтавы літаратурны поезд імя Леніна».

Поезд вёз з сабой гарэзліваю чырвонаармейскую частушку і новую байку папулярнага тады Дзям'яна Беднага. І пабываўшы на выступленнях агітацыйнаму гэтага літаратурнага поезда, чыгуначнікі і рамеснікі, муляры і рачнікі Віцебска больш ясна ўяўлялі палітычны клімат краіны, дзе тады бушавала класавая барацьба, краіны, што ўзнімалася на абарону заваёў рэвалюцыі супраць Антанты.

У тым жа незабытым васемнаццацітым група энтузіястаў у

Петраградзе стварае Першую студию Перасоўнага тэатра. Мэта яго — наблізіць мастацтва да рабоча-сялянскай масы. Не чакаць у прыгожых залах глядача, а самому рушыць на заводы, у дэпо, на прыстані, у казармы, на вёску. Узначальвалі студию вядомыя артысты П. Гайдэбураў і Н. Скарская. Адным з першых маршрутаў Персоўнага тэатра быў Віцебск. Артысты не толькі давалі спектаклі — п'есы А. Астроўскага «На бойкім месцы», «Не ў свае санкі не садзіся» і сцэны з драмы «Узяцце Бастыліі» Р. Ралана, яны выступалі з літаратурна-мастацкімі мантажа-

на сцэнка і вершаваны фельетон, дасціпны скетч і музычная эксцэнтрыка, пантаміма і харэаграфічны эпізод — усе жанры эстрады спалучаліся ў праграмах гэтага тэатра. Кожнае прадстаўленне было своеасаблівым аглядам падзей сённяшняга дня, зробленым на мове эстрадна-тэатральнага мастацтва. Аб'ектамі сатырычнага абстрэлу былі Калчак і Дзянікін, Булак-Балаховіч і Пілсудскі, так званы «дзядзька Сэм» — капіталіст, што фінансаваў варожую інтэрвенцыю супраць Краіны Саветаў. З унутраных тэм пад прыцэл дасціпнага гумару і бязлітаснай сатыры браліся спеку-

дыцы нярэдка мабілізоўвалі ўсю сваю творчую фантазію, каб паказаць настаўніку (таксам не вельмі сытаму) настрой пана, што добра паснедаў і цяпер загадвае, каб яму падалі каня для прагулкі па парку... Затое эцюды, звязаныя з сялянскім побытам і з баявымі дзеяннямі конніцы або пяхоты, выглядалі ў выкананні Аляксандра Ільінскага і Цімоха Сяргейчыка, Кастуся Саннікава і Міколы Міцкевіча, Паўла Малчанова і Сяргея Скальскага такімі пераканальнымі і маляўнічымі, што мхатаўцы запрашалі ў студию калег, каб паказаць і ім, прафесійным артыстам, нешта жыццёвае, сапраўднае. Неждарма ж пазней, калі Б. Афонін і В. Смышляеў прывезлі трупу Другога БДТ у Віцебск, яны казалі гарадскім уладам: «Прымайце сузор'е самародкаў!»

У мастацкім клімаце горада творчасць трупы выдатных артыстаў падтрымлівала пэўны эстэтычны напал. Пачаўшы сваю дзейнасць з даволі эксперыментальных работ (драма «Эрос і Псіхэя» Ю. Жулаўскага, «Сон у летнюю ноч» В. Шэкспіра, «Ваханкі» Эўрыпіда), дзе акцёры пераважна вучыліся пераўвасабляцца ў вобразы далёкіх эпох, тэатр набліжаецца да тэм сучаснасці. Па прыкладу першага БДТ ён замацоўвае сувязь з імянінікамі. П'есы Я. Коласа, І. Гурскага, В. Вольскага, М. Грамыкі, А. Александровіча свае першыя сцэнічныя трактоўкі атрымалі тут, у гэтым калектыве.

Адметнае, істотнае ў жыцці і творчых пошуках трупы ў Віцебску ўносілі і ўносяць рэжысёры-пастаноўшчыкі. Побач з М. Міцкевічам і К. Саннікавым, выхаванцамі тэатра, тут ставяць у трыццатыя гады асобныя спектаклі Аляксей Дзікі і Барыс Тамарын, Павел Антакольскі (вахтангавец, пазней славуці савецкі паэт) і Канстанцін Зубаў, майстры, якія раней мелі багатую практыку на вядучых сцэнах Расіі. Трупа ведала, што ўласныя нацыянальныя традыцыі ад такога «ўмяшання» яна не згубіць, наадварот, узабагаціць іх вопытам і здабыткамі братняй сцэны.

Выдатным дасягненнем і пацвярджэннем творчай сталасці БДТ-2 быў спектакль «Чалавек з ружом» па п'есе М. Пагодзіна (1938 год). Ролю Уладзіміра Ільіча Леніна ў спектаклі выконваў П. Малчанаў. Трыумфальны поспех «Чалавека з ружом» на беларускай сцэне засведчыў права і здольнасць калектыву на вялікія творчыя адкрыцці.

У тэатры, які цяпер носіць імя Я. Коласа, упершыню на беларускай мове прагучаў шэкспіраўскі «Гамлет». Паставіў яго вучань і папличнік Усевалада Меерхольда Валерый Бебутаў.

[Заканчэнне на 8-й стар.]

мі па верхах паэтаў рэвалюцыі, чыталі А. Блока, У. Маякоўскага, Д. Беднага. Пралетарскі Віцебск горада вітаў артыстаў. Пры культурна-асветным аддзеце Віцебскай чыгункі госці з Піцера стварылі тэатральны гурток. Адзін з калег Гайдэбурава і Скарскай Віктар Шымакоўскі чытаў лекцыі і даваў урокі самадзейным артыстам. Здаецца, гэта наогул быў першы вопыт творчай садружнасці аматарскай сцэны рабочага клуба з прафесійнымі дзеячамі тэатра.

У перыяд грамадзянскай вайны праз горад «праімчалася» шмат розных акцёрскіх труп. Былі розны іх і выпадковыя. Тут цікава спаслацца на такі факт. Віцебскі губернанскі адзел народнай асветы, які тады займаўся і пытаннямі мастацтва, аднойчы прыняў пастанову аб тым, каб халтурныя пастаноўкі і канцэрты абкладаліся... падаткам, сума якога ішла на патрэбы культасветы.

Ленінскае ўказанне аб тым, што працоўныя заслугуючы нечага большага, чым відовішча, — сапраўднага мастацтва, практычна ажыццяўлялася лепшымі прадстаўнікамі старога тэатра і акцёрскай моладдзю першых дзён рэвалюцыі.

Гаворачы пра Віцебск, варта прыгадаць яшчэ адну цікавую з'яву той пары. Савецкі паэтырык, пазней папулярны аўтар часопіса «Крокодил» Міхаіл Пустынін у 1921 годзе стварыў у горадзе над Заходняй Дзвіной першы ў краіне Тэатр рэвалюцыйнай сатыры. Сатырыч-

лянты і прайдзісветы, бюракраты і хабарнікі. Выкладчыкі і студэнты вядомага мастацкага вучылішча ў Віцебску ахвотна выконвалі для Тэатра рэвалюцыйнай сатыры дэкаратыўныя работы, рабілі эскізы касцюмаў і грываў, маляўніча распісвалі плакаты і афішы.

Пазней Тэатр рэвалюцыйнай сатыры быў запрошаны ў Маскву. У новую сталіцу краіны пераехала амаль уся трупа. Потым з яе сфарміраваўся вядомы цяпер Маскоўскі тэатр сатыры, прапагандыст сацыяльна-эмястоўных і дасціпных твораў У. Маякоўскага, І. Ільфа і Я. Пятрова, М. Зошчанкі, А. Макаёнка. І ў цяперашніх творчых пошуках калектыву захавалася многае ад тых традыцый, што выпрацоўваліся на пачатку 20-х гадоў палярэдыкам тэатра сатыры — Тэатра рэвалюцыйнай сатыры ў Віцебску.

Тым часам у Маскве заканчвалі курс вучобы «на акцёраў» хлопцы і дзяўчаты з Беларускай тэатральнай студыі. Студыя была створана пры МХАТ-2. Урокі майстэрства, урокі праўды на сцэне, той праўды, што чэрпае фарбы і выразныя сродкі з жыцця і падае іх у святле рампы як праўду мастацтва, давалі ім выдатныя знаўцы, «сістэмы Станіслаўскага» — С. Гіацынтава, В. Громаў, А. Гейрат, Б. Афонін, В. Смышляеў. Ад эцюдаў на задзежную тэму да разумення задачы і звышзадачы сцэнічнага вобраза, ад пастаноўкі голасу да прыёмаў фехтавання — усё ўключала ў сябе праграма гэтай «акадэміі». А час быў яшчэ галодны. І сту-

ПРЫСВЕЧАНА СТАРА-ЖЫТНАМУ ГОРАДУ

У фундаментальнай бібліятэцы імя Якуба Коласа АН БССР наладжана выстаўка, прысвечаная старажытнаму Віцебску.

Сярод экспанатаў — першае выданне Хронікі Мацея Стрыйкоўскага, надрукаванай у 1582 годзе ў Кенігсбергу. Аўтар некаторы час служыў у Віцебску, вучучаў беларускую і літоўскую мовы і вялікую ўвагу ўдзяляў этнаграфічнаму матэрыялу. Звесткі аб Віцебскім і Полацкім ваяводствах ёсць і ў Хроніцы Аляксандра Гвадніна, поўнае ўзнаўленне тэксту якой захоўваецца ў бібліятэцы.

На выстаўцы прадстаўлены рэдкія выданні XVII—XVIII стагоддзяў на рускай, польскай і лацінскай мовах, у якіх ёсць мясціны, прысвечаныя Віцебску, зборнікі дакументаў і гістарычна-юрывычных матэрыялаў, што паказваюць быт і права полацка-віцебскай зямлі ў XVI—XVIII стагоддзях.

Аб дарэвалюцыйнай культуры і этнаграфіі краю расказваюць выданні А. Семяноўскага, А. Салунова, І. Гарбанчэўскага і шных. Па літаратуры, якая экспануецца на выстаўцы, можна пазнаёміцца з багатымі архітэктурнымі помнікамі Віцебшчыны. Цікавыя ілюстрацыі змешчаны ў кнізе А. Салунова «Помнікі часоў старажытных і навішых у Віцебскай губерні» (1903), у «Віцебскай старыне», у томе з серыі кніг Сямёнава «Раясія», прысвечаным Беларусі.

Аб вялікім пераўтварэнні краю, аб росквіце яго культуры, эканомікі, аб працоўным і ратным героізме народа расказвае літаратура нашых дзён.

Л. ЗБРАЛЕВІЧ,
загадчык аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў фундаментальнай бібліятэкі АН БССР.

ЛЕКТОРЫЙ «ВІЦЕБСКУ — 1000 ГОД»

Рыхтуючыся да 1000-гадовага юбілею свайго горада, Віцебскі гарадскі дом культуры сумесна з раённым аддзеленнем таварыства «Веды» арганізаваў лекторыю «Віцебску — 1000 гадоў».

З лекцыямі «Старажытны Віцебск», «Віцебск і віцязь у Айчынай вайне 1812 года», «Кастрычнік на Віцебшчыне», «Іх імёнамі названы вуліцы нашага горада», «Віцебск — адзін са старэйшых прамысловых і культурных цэнтраў Беларусі», «Віцебск — гістарычны і сучасны» і іншымі выступілі лектары таварыства «Веды», супрацоўнікі абласнога краязнаўчага музея, героі Вялікай Айчынай вайны.

ГАНАРОВЫМ ГРАМАДЗЯНАМ ГОРАДА

Выдавецтва «Польмя» выпусціла ў свет 17 маляўніча ілюстраваных буклетаў, прысвечаных ганаровым грамадзянам горада Віцебска і віцязьчанам — Героям Савецкага Саюза і Героям Сацыялістычнай Працы. Гэта легендарны сапёр, цяпер пенсіянер Ф. Блахін, партызанскі камбрыг М. Шмыроў, камандзір В. Нікалаева - Церашкова, вязальшчыца панчошна-трыкатажнай фабрыкі «КІМ» Г. Арцёмка і многія іншыя.

ТЫСЯЧАГАДОВЫ ЛЁС

Шмат стагоддзяў нясе свае воды праз сакавітыя лугі і цяністыя бары Заходняга Дзвіна. На яе берагах адбылося няма ла падзей, ад якіх залежаў лёс і будучае славянскіх народаў. Да Заходняга Дзвіны можна з поўнай падставой аднесці выказанне географа мічулага стагоддзя Элізе Рэклю: «Рэкі нясуць у хвалях сваіх гісторыю і жыццё народаў».

З Заходняга Дзвіной цесна звязаны і лёс тысячагадовага Віцебска, які ўзнік на бойкіх водным шляху, часткай якога з'яўлялася Заходняя Дзвіна. Іван Грозны гаварыў, што «берагі Дзвіны сярэбраныя, а дно залатое». Старажытныя грэкі і рымляне ведалі аб янтарнай рацэ Эрыдане—Дзвіне.

Прыродныя ўмовы (Віцебск размясціўся паміж ракой Віцэбай пры ўпадзіне яе ў Заходнюю Дзвіну і Пілатавым Ручаём), а потым і двайныя драўляныя сцены з вежамі ахоўвалі гараджан ад шматлікіх ворагаў. Але не аднойчы дыводзілася жыхерам уласнай крывёю ўмацоўваць абарону. Дружыннікі з Віцебска ўдзельнічалі ў бітвах пад Грунвальдам і Тененбергам.

Горад быў не толькі крэпасцю, ён развіваўся як эканамічны цэнтр. У XII—XIV стагоддзях Віцебск вёў гандаль з Рыгаю і «Гоцкім берагам», з Любекам, Брэзнам. Аб гандлі сведчаць і «Ведомости о взимании таможенных пошлин на витебской таможенной заставе в 1605 году», дзе гаварылася, што яшчэ ў XII стагоддзі на віцебскім «торгу» для іншаземных купцоў быў пабудаван гасцінны двор з «важніцей» (гандлёвымі вагамі). У дні базараў тут можна было пачуць «дванадцять» моў, купіць спражкі і тапары са Скандынавіі, медзь і віны з Германіі, серабро, бронзу і янтар з Прыбалтыкі і яшчэ многае іншае.

Будучы ў складзе Рэчы Паспалітай, насельніцтва Беларусі і Украіны не мірылася з самавольствам польскіх магнатаў і мясцовых феодалаў і паўставала на барацьбу супраць сацыяльнага і рэлігійнага прыгнёту. Андрэаўскае перамір'е 1667 года паміж Польшчай і Расіяй паклала канец вайне за Украіну і Беларусь. Польшча прызнала ўз'яднанне з Расіяй левабярэжнай Украіны і Беларусі.

На працягу XVII стагоддзя адбывалася размежаванне Віцебшчыны, у выніку чаго Віцебск уваходзіў у састаў то Магілёўскай, то Полацкай, то Пскоўскай губерняў, а пасля аб'яднання з Магілёўскай (1790) Віцебск стаў цэнтрам Беларускай губерні.

У час вайны 1812 года Віцебск быў акупіраваны французскімі войскамі. Відавочцы пісалі, што «...за тры з лішнім месяцы знаходжання французаў у Віцебску не чуваць было ні звяноў, ні спеваў пёўня; першыя былі забаронены, а другія з'едзены французамі». Гораду быў нанесен урон у 1,7 мільёна рублёў, а ад хвароб вымерла трэць насельніцтва. У 1912 годзе ў гонар стагоддзя з дня вызвалення горада ад французаў на высокім беразе Дзвіны быў узведзены абеліск з чырвонага граніту. На ім высечаны надпіс: «Бесмяротнай долбесці герояў Айчыннай вайны, удзельнікаў баёў пад Віцебскам 13, 14, 15 чэрвеня і 26 кастрычніка 1812 года».

Антыфеадальная барацьба беларускага сялянства прыцягвала ўвагу рускіх прагрэсіўных дзеячаў, у тым ліку некаторых дзекабрыстаў. Так, у 1820 годзе ў Віцебску знаходзіліся М. Мураўёў, адзін з арганізатараў тайнага таварыства, у далейшым кіраўнік «Паўночнага саюза», А. Бястужаў-Марлінскі, член таго ж саюза.

Рэформа 1861 года падарвала карэнні прыгонніцтва і паскорыла рэзвіццё капіталістычных адносін. Віцебская губерня таксама ўцягвалася ў працэс капіталістычнага рэзвіцця. На змену памешчыцкім мануфактурам прыйшлі чыгуначныя майстэрні, тытунёвая, акулярная і кардонная фабрыкі, кафельны, шклозавод. Бурлакоў на Дзвіне замянілі паравыя рухавікі. Пачала будавацца чыгунка Рыга—Віцебск—Смаленск. Бельгійскія акцыянеры праклалі ў горадзе водаправод, які ж у 1898 годзе пусцілі ў Віцебску трамвай, дарэчы, трэці ў Расіі.

З ростам прамысловасці рос і віцебскі пралетарыят, які ўзнімаўся на барацьбу. У 1898 годзе ў горадзе адбылася забастоўка рабсчых, якой кіравала марксісцкая арганізацыя Паўночна-Заходняга камітэта РСДРП.

Савецкая ўлада была ўстаноўлена ў Віцебску 27 кастрычніка 1917 года — праз два дні пасля Петраграда. Віцебскі Савет распусціў гарадскую думу, а затым павятовую земскую ўправу. Але барацьба працягвалася. З горада на фронт было адпраўлена 6 чырвонагвардзейскіх атрадаў.

Новая гісторыя Віцебска пачалася пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі. Горад аднаўляўся. Прамысловасць ужо ў 1925 годзе пераўзыйшла даваенны ўзровень. Рэканструяваліся існуючыя прадпрыемствы. Будаваліся фабрыкі і заводы. Толь-

кі на адной фабрыцы імя К. Цэткін працавала звыш 2000 чалавек, што было больш, чым да рэвалюцыі на ўсіх прадпрыемствах.

Да 1935 года ў горадзе працавала ўжо звыш 90 прамысловых прадпрыемстваў, у тым ліку буйныя панчошна-трыкатажныя і швейная фабрыкі, станкабудуначныя заводы «Камінтэрн» і імя Кірава.

Савецкая ўлада зрабіла Віцебск культурным цэнтрам. 1-га кастрычніка 1918 года адчыніліся дзверы педагагічнага інстытута, у 1924 годзе пачаў працаваць ветэрынарны інстытут, у 1934 — медыцынскі. Узнялася заслona Другога Беларускага дзяржаўнага тэатра. Кожны шосты жыхар горада вучыўся ў школах, тэхнікумах, вышэйшых навучальных установах. Сапраўдная рэвалюцыя адбылася ў ахове здароўя. Адкрыты былі бальніцы, здраўпункты, паліклінікі.

За сваю тысячагадовую гісторыю Віцебск не раз быў арэнай жорсткіх баёў, але тое, што зазнаў горад у час фашысцкага нашэсця, не мае гістарычных параўнанняў. Гітлераўцы расстралялі 62 тысячы жыхароў і 76 тысяч ваеннапалонных, знішчылі амаль усе прамысловыя прадпрыемствы, зруйнавалі тысячы жылых дамоў, узарвалі помнік старажытнасці — Благавешчанскі сабор. Адказам было Віцебскае камуністычнае падполле, у якім змагалася легендарная дачка беларускага народа Вера Харужая. У 1943 годзе ў Віцебску дзейнічала каля 60 падпольных груп, якія аб'ядноўвалі больш за тысячу патрыётаў. Партызаны ў Віцебску не далі спакою немцам.

26 чэрвеня 1944 года Савецкая Армія вызваліла Віцебск. Трыццаць пасляваенных год — усяго адна трыццаць трэцяя частка з пражытага тысячагоддзя, але гэтыя гады прынеслі старажытнаму гораду значнасць, моц і прыгажосць, якой ён не ведаў за ўсю сваю 1000-гадовую гісторыю.

Рыгор НІКІЦІН,
кандыдат геаграфічных навук.

НА ЗДЫМКАХ: [уверсе] герб тысячагадовага горада; [унізе] былы цэнтр Віцебска і праспект імя Фрунзе.

ГУМАР

Калі жонка паказвае блузку, якую сама пашыла, хвалячыся, што гэтым яна сэканоміла шмат грошай, раскажыце ёй выпадак з адным шатландцам. Неяк шатландзец прыйшоў дамоў здзіўлены і змрочны.
— Што здарылася? — спытала жонка.
— З сённяшняга дня праезд у трамвай падешаў на паўпенса.
— Дык чаму ж ты засмучаны?
— А як жа! Уяўляеш сабе, наколькі менш я буду цяпер

эканоміць, вяртаючыся дамоў пешшу...
Калі хто-небудзь выказвае нязгоду з крытыкай, можна расказаць такі анекдот.
Адзін амерыканскі рэжысёр экранізаваў раман Хемінгуэй. Пасля прэм'еры яму перадалі, што Хемінгуэй вельмі адмоўна адазваўся аб фільме.
— Гэтаму могуць быць толькі два тлумачэнні, — катэгарычна заявіў рэжысёр, — або Хемінгуэй не бачыў фільма, або не чытаў раман.

Калі хто-небудзь пры вас выказвае безагледзіўную думку аб мастацтве, з'яўляючыся поўным прафанам, да месца расказаць такі анекдот.
Адзін наведвальнік у майстэрні вядомага скульптара спытаў яго:
— Дзе вы ўзялі такую прыгожую статую?
— Я высек яе з кавалка мармуру, — адказаў скульптар.
— А адкуль вы ведалі, што яна знаходзіцца іменна ў гэтым кавалку?

ТЭАТРАЛЬНЫЯ СТАРОНКІ

[Заканчэнне. Пачатак на 7-й стар.]

акцёрскую службу нясуць таленавітыя выхаванцы Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, сярод педагогаў якога трэба назваць Дзмітрыя Арлова і Веру Рэдліх, Барыса Платонава і Канстанціна Саннікава, што далі трывалыя веды сённяшнім вядучым акцёрам трупы ў Віцебску. Гэтыя акцёры з аднолькавым захваленнем і творчай самааддачай іграюць класіку — «Зыкавых» М. Горкага, «Многа шуму з нічога» В. Шэкспіра, «Марыю Стюарт» Ф. Шылера, «Доктара філасофіі» Б. Нушыча, «Гісторыю граху» С. Жаромскага, «Багну» А. Астроўскага і звяртаюцца да надзённых тэм, ставячы «Сталавараў» Г. Бокарава, «Таблетку пад язык» А. Макаёнка, інсцэніроўку рамана «Снежныя зімы» І. Шамякіна. У галоўных ролях выступаюць і ветэраны трупы — А. Шлэг, А. Трус, Ф. Шамакаў, І. Матусевіч, З. Канапелька, і прадстаўнікі сярэдняга пакалення — Г. Дубаў, Г. Маркіна, Г. Кокшыты, Г. Дзягілева, Т. Шаўкіна, У. Куляшоў, і зусім маладыя артысты, дэбютанты нахшталт С. Акружнай, В. Бяззубавай, Л. Нісневіч, Г. Кухальскай, Я. Шыпілы, П. Ламана.
Гэта — садружнасць мастакоў, аб'яднаных высокай мэтай

— удзельнічаць у ідэйна-выхавачай рабоце людзей новага грамадства. Гэта — ансамбль патрабавальных да сябе артыстаў, здатных даваць арыгінальнае асвятленне і даўно вядомым драматургічным шэдэўрам, і новым п'есам, што ніколі не бачылі рампы. Нядаўняга гастроля коласаўцаў у Смаленску, у Харкаве, у Пскове і Мінску пацвердзілі гэтую высокую рэпутацыю тэатральнага калектыву з горада над Заходняй Дзвіной.

Калі ж дадаць яшчэ да скарзанага і тыя штогадовыя гастроля, што адбываюцца ў памяшканні тэатра імя Я. Коласа, сёлета, напрыклад, тут выступалі Акадэмічны тэатр імя Я. Купалы і Брэсцкі драматычны тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі, даваліся оперныя белетныя прадстаўленні трупы Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР, — то стане зразумелым, як інтэнсіўна і шчодрма мастацтва сцэны дорыць віцэбчанам сваё характасто. У гісторыі старажытнага і зусім маладога па сваёй настроенасці на сённяшняю стваральную хвалю жыцця горада тэатральныя старонкі вельмі яркія, багатыя на незабыўныя здарэнні, на імённыя вартыя добрага і ўдзячнага слова і сучаснікаў і нашчадкаў.
Барыс БУР'ЯН.

Поўдзень. Фотаэцюд Я. САХУТЫ.

«ПОРТ»

«ЗОЛАТА» ВОЛЬГІ КОРБУТ

Валянціна Іванаўна Корбут упершыню бачыла выступленне сваёй дачкі на буйных спаборніцтвах увачавідкі, а не па тэлевізару, у Вільнюсе, дзе праходзіў чэмпіянат СССР па спартыўнай гімнастыцы. І калі Вольга атрымала залаты медаль чэмпіёнкі, першай, каму яна яго паказала, была маці.
На ўсіх чатырох снарадах у ліку фіналістак былі беларускія гімнасткі. Зноў добра выступілі Святлана Кудзінава і Ліда Горбік. Медальёны не заваявалі, але былі ўключаны ў лік тых, хто рыхтуецца да чэмпіянату свету.

Не з пустымі рукамі вярнуліся дадому і беларускія гімнасты Віктар Разумоўскі і Аляксандр Малееў. Віктар атрымаў два сярэбраныя медалі — за практыкаванні на брусах і перакладзіне, а Аляксандр стаў бронзавым прызёрам на брусах.
Усяго беларускія гімнасты ў асабістых спаборніцтвах чэмпіянату краіны заваявалі два залатыя, два сярэбраныя і два бронзавыя медалі.

ПОСПЕХ МІНСКАГА АРМЕЙЦА

У Вільнюсе завяршыўся турнір шахматных майстроў, прысвечаны 30-годдзю вызвалення Літвы ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У ім прынялі ўдзел дзесяць майстроў з брацкіх рэспублік і шэсць літоўскіх кандыдатаў у майстры.

У гэтых спаборніцтвах мінскі армеец Шарашэўскі заваяваў другое месца.

ЧЭМПІЯНАТ ПА ВОДНАЛЫЖНАМУ СПОРТУ

На вадасховішчы Пціч пад Мінскам завяршыўся адзінаццаты чэмпіянат рэспублікі па водналыжнаму спорту. Акрамя беларускіх спартсменаў, у ім удзельнічалі госці з Літвы, Латвіі і Украіны.

У сламе чэмпіёнамі БССР сталі мінчане І. Потэс і А. Ерамееў. У фігурным катанні перамаглі І. Потэс і В. Мельнік, якія ўстанавілі новыя рэкорды краіны. Прычым Мельнік перавысіў нарматывы майстра спорту міжнароднага класа. У скачках з трампліна чэмпіёнамі сталі І. Потэс і А. Кадэлінскі. Яны ж заваявалі званне абсалютных чэмпіёнаў рэспублікі ў мнагабор'і.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:
МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-07-82, 33-65-84, 33-03-15, 33-65-91, 33-15-15.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга
друкарня выдання ЦК КП Беларусі
Зак. № 1174.